

СИСТЕМА ФЕМІНІТИВІВ ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ ЛЮКО ДАШВАР

У статті комплексно досліджено феміносистему ідіолекту сучасної української письменниці Люко Дашвар: проаналізовано семантичні особливості назв осіб жіночої статі, виявлено структурні ознаки апелятивних номінацій на позначення жінок, схарактеризовано стилістичне навантаження фемінітивів. Художнє мовлення репрезентує сукупність мовних одиниць аналізованого типу, що стилістично забарвлюють контекст, реалізуючи відповідну семантику, яку підсилюють словотвірні засоби.

Ключові слова: феміносистема, фемінітив, ідіолект, значеннева структура, словотвірні особливості, функціональна спрямованість, стилістичне забарвлення, стилістичне навантаження.

В статье комплексно исследована феминосистема идиолекта современной украинской писательницы Люко Дашвар: проанализированы семантические особенности названий лиц женского пола, выявлены структурные признаки нарицательных номинаций, обозначающих женщин, охарактеризована стилистическая нагрузка феминитивов. Художественные произведения представляют совокупность языковых единиц анализированного типа, что стилистически окрашивают контекст, реализуя соответствующую семантику, которую усиливают словообразовательные средства.

Ключевые слова: феминосистема, феминитив, идиолект, семантическая структура, словообразовательные особенности, функциональная направленность, стилистическая окраска,

стилистическая нагрузка.

The article deals with the feminosystem of the modern Ukrainian writer Luiko Dashvar's idiolect. Semantic peculiarities of female names are analyzed; structural features of appealing female nominations are studied; stylistic colouring of feminitives is characterized. The topicality of this article is caused by the absence of studies in the Ukrainian linguistics which investigate female names in full complicity. The object of this research is to make a complex linguistic feminitive review used in Luiko Dashvar's prose. The choice of the practical material is caused by a certain number of analyzed units in the belles-lettres context of the writer's novels. The article deals with the feminitive semantic peculiarities, the description of structural components in analyzed speech, and functional stylistic colouring of selected lexems.

The complex analysis of Luiko Dashvar's belles-lettres style speech feminosystem proves that feminitives have a semantic scale of different aspects, diverse structure and a wide stylistic colouring. The perspective researches deals with the necessity of further research of this sphere on the example of other Luiko Dashvar's belles-lettres style texts.

Key words: feminitive, feminosystem, functional aspect, idiolect, meaningful structure, stylistic colouring, word-building features.

Творчість сучасної української письменниці Люко Дашвар (псевдонім Ірини Чернової) є віддзеркаленням нашого сьогодення в художньому форматі. У центрі уваги авторки – реалії, які певною мірою стосуються кожного з нас. Окреслені в романах соціальні й особисті проблеми розгортаються в полі діяльності чоловіків і жінок. «Люко Дашвар пише неприкриту правду про наших жінок і чоловіків», – твердить Ольга Герасим'юк [3, с. 6]. Значне місце в образній системі прозових текстів авторки відведено жіночим персонажам. Це зумовлює широке функціонування в мовній тканині художніх текстів номінацій на позначення осіб жіночої статі. Такі назви в українській мовознавчій науці термінологічно набули статусу фемінітивів. Вони входили до кола досліджень М. Брус [1; 2],

С. Семенюк [7], І. Фекети [8; 9] та ін. Основну увагу вчені зосереджують на словотвірних особливостях зазначених лексем. Комплексного вивчення феміносистеми як однієї з лексико-семантичних мікрогруп у лінгвоукраїністиці поки що не представлено. Крім того, актуальним і важливим є аналіз фемінітивів на зрізі семантичних, словотвірних та стилістичних особливостей.

Метою статті є здійснення комплексного мовознавчого огляду фемінітивів, уживаних у творах Люко Дашвар. Вибір фактичного матеріалу зумовлений значною кількістю аналізованих лексем у художній тканині романів письменниці.

До завдань статті належать: з'ясування семантичних особливостей фемінітивів, характеристика структурного складу аналізованих мовних одиниць, розгляд функціонально-стилістичного навантаження дібраних лексем.

Мовна тканина романів Люко Дашвар із семантичного погляду найширше репрезентує групу фемінітивів – загальних назв осіб жіночої статі: *подруга, наречена, дружина, жінка, тітка, баба, дівчина* тощо. Указівка на стать міститься в значеннєвій структурі лексем, що можуть бути за походженням як питомими, так і запозиченими: *Дядько підозріло насупився, знову потер очі, подивився на незнайомку і раптом так різко підскочив, що Іветта відсахнулася* [5, с. 90]; *Тхори відбивалися від тендітної фурії з довгими чорними косами* [5, с. 56].

Окрему групу становлять ті назви, які належність до осіб жіночої статі виявляють у контексті, напр.: *Навіщо ти привела в наш дім цю потвору?* [5, с. 69]; *Я сволота, – констатувала подумки. – Я справді сволота* [5, с. 87]; *– Ти, холера, можеш собі хоч опудалом прикидатися...* [5, с. 89]; *– Твоя протезе? – уточнила мама Тася* [6, с. 219]. У художній тканині романів належність лексеми до позначення особи саме жіночої статі допомагає визначити мовне оточення. Скажімо, у контексті *Може, ця сволота ще не все розпродала...* [6, с. 218] фемінну семантику стилістично зниженого іменника *сволота* передає займенник і дієслово минулого часу у формі жіночого роду.

У художньому тексті Люко Дашвар паралельно вживає два

іменники з одним і тим же значенням – *дружина* та *жінка*. У деяких контекстах використаний літературний відповідник означуваного, як-от: *Навіть приховану від дружини Дарини пляшку показував* [6, с. 18]. Друга з лексем контекстуально позначає особу жіночої статі з подружньої пари, напр.: *Романова жінка Раїса якраз капусту шаткувала...* [6, с. 19].

Цікавою з погляду стилістичного вираження є група фемінітивів, сформована з іменників, які контекстуально позначають осіб жіночої статі. Такими є субстантиви «любов», «крихітка» з позитивним маркуванням: – *Біжи додому, любове моя ...* [6, с. 46]; *Моя крихітко... Моя любов...* [5, с. 44].

Значну групу фемінітивів утворюють субстантивовані мовні одиниці, що містять як позитивне, так і негативне забарвлення. Такі фемінітиви семантично розрізняють: 1) за віком: – *От зараза! Солі кинула, як молода* [6, с. 21]; – *Кінець світу... – прошепотіла стара, дивлячись вагітній услід* [5, с. 8]; 2) за виявом почуттів: *О моя солоденька...* [5, с. 44]; – *Чекай, люба. Ходімо трохи далі від дому* [6, с. 128]; – *Ходімо, рідна. Дома поговоримо* [6, с. 147]; *І якби не це, стрибнула би, бідолашна, у рівеньку одномісну яму* [6, с. 81]; 3) за внутрішньою характеристикою: – *Ця дурнувата знову на своїх романах зацикллася, – махнула рукою Наталя* [6, с. 14]. Стилiстично знижена лексема *дурна* виявляє негативне ставлення до того, до кого звернене мовлення, напр.: – *Гості! Ясно? А ти, дурна, «міліція», «міліція»* [6, с. 99]. Послаблюється ця семантика вживанням демінутивного суфікса *-еньк-*: – *От дурненька! Зовсім не страшно. То я від щастя...* [6, с. 45]; 4) за соціальним статусом: – *То ти теж безпритульна? – маля глянуло на Катерину з розумінням* [6, с. 222]; 5) за фізичними ознаками: – *Кінець світу... – прошепотіла стара, дивлячись вагітній услід* [5, с. 8].

У феміносистемі ідіолекту Люко Дашвар кількісно переважають номінації, утворені від відповідних маскулінних назв за допомогою суфікса *-к-*: *сусідка, учителька, бізнесменка, фельдшерка, лікарка, вихователька, доярка, домогосподарка, віщунка, егоїстка, жебрачка, гуманістка, професорка*.

У словотвірній парадигмі фемінітивів, уживаних у прозових творах Люко Дашвар, суфікс *-к-* посідає особливе місце. З одного боку, він є фемінізуючим засобом, оскільки саме з його допомогою утворені назви осіб жіночої статі, напр.: *гуманістка, вихователька, учителька* тощо. Із другого боку, цей суфікс набуває стилістичного забарвлення, підкреслюючи або позитивну, або негативну оцінність фемінної номінації. Так, прихильне й співчутливе ставлення помітне в реченнях: – *Я тобі, Катя, вірю, ти ж дівчинка місцева* [6, с. 265]; – *Ти просто не уявляєш, що пережила ця дівчинка* [6, с. 197]. Цей афікс допомагає передати доброзичливе ставлення авторки або через тексти-характеристики одних персонажів іншими (напр., *Катерина – дуже чемна дівчинка* [6, с. 199] – із роману ми знаємо, що мова йде про дівчину-підлітка), або зі слів автора (скажімо, у контексті *За фермою – глиняна мазанка глухої бабки Килини, і другу дорогу ще видно серед будяків – не тому, що шанівці полюбляють ходити до розтрощеної будівлі та згадувати добрі часи, а тому що дня не минає, щоби хтось із них не завітав до баби Килини* [6, с. 10] суфікс *-к-* свідчить про позитивне ставлення до місцевої жінки-знахарки).

Негативного відтінку набувають номени *мамка, дівка, коханка*: *Мамка аж прокинулася* [6, с. 6]; – *Цілий ранок збиралася!* – *Людка дівка серйозна. – А ти? Чекати не буду...* [6, с. 8]; – *Дядько Роман казав, що треба трактора терміново зібрати, – лягнула дівка і язика прикусила* [6, с. 7]; *Де йому ту коханку надібати? Сама подумай* [6, с. 42].

У деяких контекстах негативна оцінність може послаблюватися саме завдяки вживанню суфікса *-к-*: *Це дуже дивно, що до тебе, такої... інтелігентної людини, запросто приходять якись волоцюжки* [6, с. 197].

Негативний відтінок у семантиці фемінітивів можуть підкреслювати й інші морфемні засоби. Зокрема, це використання суфікса *-от-*: *А вона ж – босота!* [6, с. 218].

Словотвірні форманти можуть упливати на семантичну структуру лексем, що сприяє підсиленню в контексті певного стилістичного забарвлення. В. Грещук зазначає: «Словотвірне

значення є лише одним із семантичних компонентів у складній структурі лінгвалізації об'єктивної дійсності, опосередкованої поняттєво-категоріальною структурою мислення» [4, с. 41].

У частини слів фемінізуючим виступає суфікс *-иц-*: *розумниця, однокласниця, учениця, колгоспниця, одnodумниця*. Здійснений аналіз виявив позитивну маркованість фемінітивів із таким афіксом, напр.: – *За півгодини помічниця буде у вас!* [6, с. 203]; – *У школі майже відмінницею була* [6, с. 207]; *Сувора, серйозна... Соратниця* [6, с. 218]; – *Яка ти в мене розумниця!* [6, с. 219].

Словотвірні можливості фемінітивів виявлені в ряду спільнокореневих слів: *Учора не їла, а сьогодні відмовилася від крапельниці, мати щодня приходять, якась пані носить помаранчевий фреш...* [5, с. 43]; *Стас захотів зрозуміти: на скільки зустрічі зі звичайним хлопцем із Тросицини стане шляхетної панянки, та з кожним новим побаченням усе більше й більше проймався чарами м'якої Лідиної привітності і бездоганної стриманості* [5, с. 47]; *І думки ж такі правильні: зараз панночка завезе його до такої ресторації, де чашка кави двадцять баксів...* [5, с. 46].

Позитивно маркують художній контекст, надаючи йому відтінку доброзичливості, прихильності, приязності, фемінітиви з демінутивними суфіксами: – *Ти як не б'єшся, то файна жіночка* [6, с. 251]; – *Раїсо! – мамка не здається. – Та схаменися, голубонько* [6, с. 42]; – *Скоро, сусідонько, – сумно відповіла Алка* [6, с. 251]; *Дитино золота! Русалонько...* [6, с. 31].

Цікавими з лінгвостилістичного погляду є контексти, у яких загальноновживані демінутивні утворення набувають протилежної – негативної – маркованості. У таких реченнях зменшено-пестливий суфікс у словах використаний для підкреслення іронії, для актуалізації через нібито прихильне ставлення негативної модальності: *А скажи-но, сусідонько, за віщо ти мого друзяку Ромчика зі світу зжити хочеш, паскудна твоя натура?!* [6, с. 41].

Отже, у художніх творах Люко Дашвар найширше представлені апелятиви на позначення осіб жіночої статі,

утворені суфіксальним способом і субстантивацією.

У процесі деривації фемінитиви набувають додаткових семантичних відтінків завдяки словотвірним формантам (цьому сприяють пестливі або згрубілі суфікси). Можна стверджувати, що проаналізовані афікси набувають функції фемінізуючих формантів.

Лексико-семантичний рівень феміносистеми, представленої в романах української письменниці, репрезентовано як загальноживаними номінаціями (що формують одну з груп міжстильової лексики), так і стилістично забарвленими, які виражають позитивну або негативну модальність, сприяють відповідному емоційно-експресивному забарвленню контексту. У прозі Люко Дашвар виявлено синонімічні ряди фемінних назв.

Зі стилістичного погляду фемінитиви становлять поліфункціональну мікросистему лексичного рівня мови, що в художньому контексті реалізує багатогранність стилістичних ефектів.

Здійснений комплексний аналіз феміносистеми художнього мовлення Люко Дашвар засвідчив різноаспектну семантичну шкалу, різноманітність структури й широке стилістичне забарвлення фемінитивів. Доцільність подальших наукових досліджень в обраному напрямку вбачаємо у вивченні інших прозових творів Люко Дашвар.

Бібліографічні посилання

1. Брус М. П. Фемінитиви в художній мові Олександра Олеся / М. П. Брус // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія». – 2008. – № 2. – С. 19–24.
2. Брус М. П. Фемінитиви української мови в переплетінні давніх і сучасних тенденцій / М. П. Брус // Вісник Львівського університету. Серія «Філологія». – 2009. – Вип. 46. – Ч. I. – С. 61–69.
3. Герасим'юк О. Передмова / Ольга Герасим'юк : у кн. : Дашвар Люко. Мати все / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – С. 5–6.
4. Грещук В. В. Деякі теоретичні питання словотвірного

- значення / В. В. Грещук // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 34–41.
5. Дашвар Люко. Мати все / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 336 с.
 6. Дашвар Люко. Село не люди / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 270 с.
 7. Семенюк С. Запозичені форманти в іменниках з модифікаційним значенням жіночої статі (кінець XVIII – початок XXI ст.) / Світлана Семенюк // Українська мова. – 2009. – № 2. – С. 14–20.
 8. Фекета І. І. Жіночі особові назви в українському усному літературному мовленні / І. І. Фекета // Мовознавство. – 1968. – № 5. – С. 72–75.
 9. Фекета І. І. Особливості творення назв осіб жіночої статі / І. І. Фекета // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 4. – С. 77–79.